

development of organic farming, the intensification of breeding activities, bringing of state food products in line with international standards, strengthening of protection of state producers in the internal market, the development of recycling products directly from local production of food and other raw materials.

It is determined that the unresolved issue is the lack of legislative acts to pass the certification procedure of organic production of state producers of organic products.

It is emphasized that an important area of improving the system of food production is the development of agricultural production by small farmers and individual peasant farms. To implement the task it is proposed to develop a system of agricultural cooperatives in rural areas, such as the system of agricultural service cooperatives that integrate private farms and small farmers in a single structure with a complete cycle of production and sales of agricultural products.

Key words: food, food products, food production, organic farming, agricultural cooperatives.

Стаття надійшла 12 травня 2016 р.

УДК 338.242

**І. О. Ревак,
А. М. Дудидра**

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто теоретичні аспекти функціонування механізму забезпечення економічної безпеки в системі економічної безпеки держави, внутрішня структура якого представлена методами, важелями, інструментами та відповідним забезпеченням (правовим, нормативним, інформаційним, кадровим і фінансовим). Зазначено, що механізм забезпечення економічної безпеки є своєрідним вмонтованим пристроєм багатofункціонального призначення, за допомогою якого суб'єкти безпеки гарантують безпечний стан і розвиток усіх об'єктів безпеки. Акцентовано увагу на прикладному аспекті механізму забезпечення економічної безпеки держави, що розкривається через функції, які він виконує. Окреслено економічний зміст інформаційної, попереджувальної (превентивної), практичної, прогностичної, регулювальної, захисної, контрольної функцій механізму забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека держави, система економічної безпеки держави, механізм забезпечення економічної безпеки, методи, важелі, інструменти, види забезпечення.

Постановка проблеми. У період загострення внутрішніх та зовнішніх протиріч неабиякої актуальності набуває питання щодо створення системи економічної безпеки. Ефективна й дієва система економічної безпеки є гарантом захисту національних економічних інтересів та економічної системи загалом від реальних і потенційних загроз. Становлення та розвиток системи економічної безпеки – процес складний, має свою логіку й етапи впровадження, функціонує відповідно до сучасних потреб з урахуванням наявних економічних можливостей та існуючих вимог. Водночас об'єктивний процес забезпечення економічної безпеки держави зумовлює використання системного підходу до відстеження усіх можливих загроз економічній безпеці та оперативного реагування на їх прояви за допомогою цілісного складного механізму забезпечення економічної безпеки держави.

Стан дослідження. Проблеми побудови системи економічної безпеки держави є предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема З. Варналія, Т. Васильціва, О. Власюка, В. Гейця, Я. Жаліла, З. Живко, О. Ляшенко та ін. Механізм забезпечення економічної безпеки держави вивчали такі науковці, як С. Каламбет, З. Живко, Г. Пастернак-Таранушенко, І. Юр'єва та чимало інших.

Метою статті є визначення сутності та внутрішньої структури механізму забезпечення економічної безпеки в системі економічної безпеки держави.

Виклад основних положень. Концептуально метою процесу забезпечення економічної безпеки є досягнення такого стану національної економіки, за якого б створювалися сприятливі умови для розвитку й окремої особистості, і зміцнення економічної могутності держави загалом. Важливою передумовою ефективного функціонування системи економічної безпеки є визначення стратегічних пріоритетів та дотримання національних інтересів у всіх сферах вітчизняної економіки.

Метою створення системи економічної безпеки є формування цілісних орієнтирів на дотримання інтересів суспільства у всіх галузях національної економіки та створення і реалізація умов щодо нагромадження й використання інтелектуального потенціалу з метою гарантування вищого ступеня економічної безпеки держави.

Основними завданнями системи економічної безпеки, на нашу думку, є: захист національних інтересів та законних (конституційних) прав усіх суб'єктів держави; збір, аналіз, оцінка даних та прогнозування розвитку подій у внутрішньому й зовнішньому середовищі; своєчасне виявлення, аналіз та оцінювання реальних загроз; ухвалення рішень і вжиття заходів із протидії загрозам та повернення системи економічної безпеки до рівноваги; запобігання кризовим ситуаціям,

зокрема надзвичайним подіям, пов'язаним із діяльністю внутрішніх і зовнішніх агресорів; систематичний моніторинг індикаторів економічної безпеки та результативності заходів із ліквідації загроз та їх наслідків; контроль над ефективністю функціонування системи економічної безпеки, удосконалення функціонування її елементів.

Чільне місце у системі економічної безпеки посідає механізм забезпечення економічної безпеки (або механізм протидії загрозам), внутрішня структура якого представлена методами, важелями, інструментами та відповідним забезпеченням (правовим, нормативним, інформаційним, кадровим і фінансовим). Схематично загальну структуру механізму забезпечення економічної безпеки наведено на рисунку.

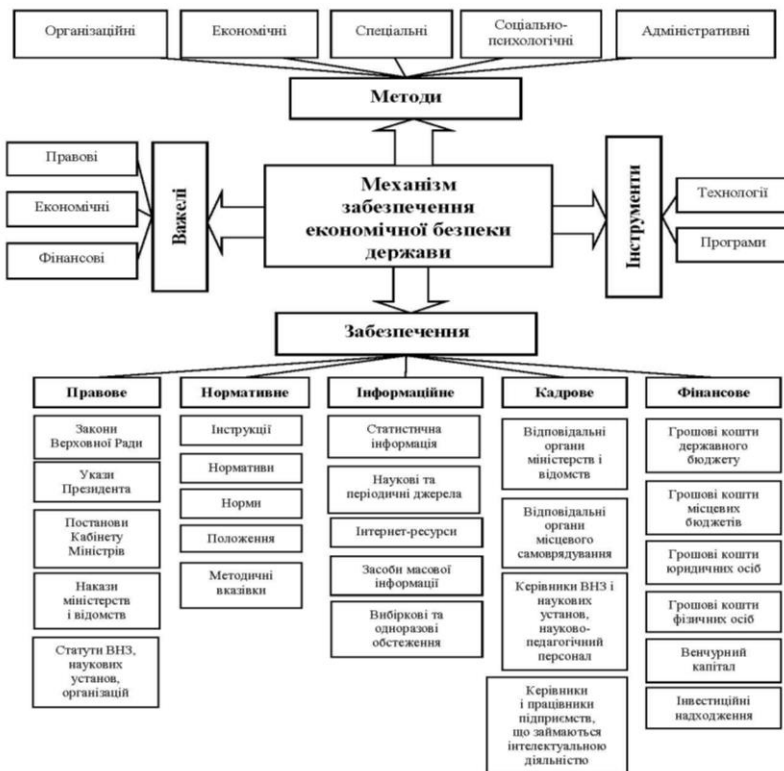

Рис. Механізм забезпечення економічної безпеки держави*

* Складено авторами.

Цей механізм є своєрідним вмонтованим пристроєм багатфункціонального призначення, за допомогою якого суб'єкти безпеки гарантують безпечний стан та розвиток усіх об'єктів безпеки. У контексті авторського дослідження дія механізму гарантування економічної безпеки має бути спрямована на захист (збереження), розвиток та відтворення інтелектуального потенціалу як стрижневого стратегічного ресурсу держави.

Вагомими передумовами функціонування такого механізму є: обґрунтування стратегії та тактики гарантування економічної безпеки; виокремлення найважливіших індикаторів економічної, зокрема інтелектуальної, безпеки; моніторинг чинників, що становлять загрозу економічній безпеці держави; здійснення економічної діагностики; аналіз показників результативності заходів із гарантування економічної безпеки держави.

Суб'єкти безпеки повинні здійснювати свою діяльність на основі визначеної стратегії та тактики. Стратегія економічної безпеки має відповідати інтересам і пріоритетам суспільства й держави та бути спрямованою на досягнення встановлених цілей. Стратегія передбачає чітке обґрунтування цілей та завдань, розробку довгострокової політики держави щодо виявлення, попередження та усунення загроз економічній безпеці держави. Окрім цього, стратегія повинна охоплювати комплекс заходів превентивного характеру, що здійснюються усіма суб'єктами безпеки, та систему заходів негайного реагування у разі миттєвої реалізації загроз. Варто наголосити, що реалізація стратегії здійснюється за допомогою використання інститутами влади системи конкретних економічних, правових, адміністративних та інших заходів. Тактика забезпечення економічної безпеки передбачає застосування визначених процедур та виконання конкретних дій з питань гарантування економічної безпеки держави у найближчій перспективі. Загалом розроблені й прийняті стратегія і тактика забезпечення економічної безпеки повинні відповідати чітко визначеній меті та окресленим завданням системи економічної безпеки.

Водночас ефективність механізму забезпечення економічної безпеки слід розглядати на таких рівнях:

- 1 – стратегічному, що передбачає ухвалення концептуальних перспективних рішень щодо дотримання належного рівня економічної безпеки та безпекової дисципліни у державі;

- 2 – тактичному, що охоплює комплекс превентивних заходів та ліквідацію детермінованих загроз у конкретний проміжок часу.

У рамках системи економічної безпеки важливого значення набуває процес розробки державної галузевої політики, концепції,

стратегії забезпечення економічної безпеки, прийняття відповідних нормативних документів, резолюцій тощо, адже за сучасних умов зростає необхідність проведення безперервної діяльності зі захисту національних інтересів та гарантування економічної безпеки загалом.

Особливістю механізму забезпечення економічної безпеки є те, що він:

- по-перше, може розширювати арсенал застосовуваних інструментів відповідно до уточнених або змінених цілей та завдань, окресленої стратегії і тактики гарантування економічної безпеки;
- по-друге, має адаптивний характер, тобто здатний адекватно відображати зміни, спричинені коригуванням стратегічних орієнтирів, національних пріоритетів, макроекономічної політики тощо.

На нашу думку, основне призначення механізму забезпечення економічної безпеки полягає у створенні та реалізації умов щодо нагромадження й використання інтелектуального потенціалу з метою гарантування вищого ступеня економічної безпеки держави.

Важливими компонентами механізму гарантування економічної безпеки є методи, важелі та інструменти, що становлять систему прийомів і засобів прямої та опосередкованої (непрямої) дії на об'єкт(и) безпеки. Методи – це специфічні способи впливу суб'єкта безпеки, зокрема держави, на об'єкт безпеки – інтелектуальний потенціал – з метою гарантування сприятливих умов його розвитку та використання відповідно до визначених мети і завдань. Найефективнішими *методами*, вважаємо, є організаційні, економічні, спеціальні, соціально-психологічні й адміністративні. *Організаційні методи* передбачають систему організаційних і розпорядчих впливів, спрямованих на досягнення поставленої мети. До них відносимо інструктаж, нормування, різні розпорядчі акти. *Економічні методи* пов'язані з вирішенням завдань стосовно недопущення реалізації потенційних загроз та прогнозування макроекономічної ситуації. Ця група методів охоплює методи економічного планування, прогнозування економічної ситуації, діагностики кризових періодів, індикативні методи. *Спеціальні методи* характеризують особливості впливу суб'єктів політики на об'єкти та відображають специфіку протидії загрозам в інтелектуальній сфері. Такі методи є індивідуальними, оскільки враховують особливості поточної ситуації, стан показників інтелектуальної безпеки, тенденцію до зміни, стан чутливості об'єктів безпеки до впливу загроз. Спеціальні методи також враховують специфіку збору потрібної інформації, методи її обробки, аналітичну роботу, планові розрахунки і обґрунтування. *Соціально-психологічні методи* відображають способи здійснення управлінських дій, що ґрунтуються на засадах соціології та психології.

До цієї групи належать методи формування суспільної свідомості про неприйнятність загроз і протидію загрозам соціального планування та соціального прогнозування. *Адміністративні методи* використовують у випадках, коли поточна ситуація вимагає прийняття жорстких адміністративних рішень. Ці методи мають застосовуватися тоді, коли ймовірність трансформації потенційних загроз у небезпеки є доволі високою або об'єктам безпеки завдано серйозних збитків. Адміністративні методи є обов'язковими до виконання та представлені комплексом вимог і розпоряджень, розроблених суб'єктами державної політики. Вони є ефективними, оскільки починають діяти негайно і охоплюють усі суб'єкти, залучені у відповідні економічні процеси.

Невід'ємним елементом механізму протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу України є *важелі*, або засоби, якими можна надати дії чи похвалити діяльність кого-, чого-небудь. Важелі призначені для підсилення протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу, запобігання їм або недопущення їх руйнівної сили. Прискореній дії запропонованому механізму можуть надати правові, економічні та фінансові важелі. *Правові важелі* призначені для регулювання правових норм та закріплюють цілі, основні завдання й напрями діяльності держави в інтелектуальній сфері [2, с. 176].

Економічні важелі використовують для регулювання процесів, що відбуваються в економічній сфері, щодо моніторингу потенційних та нейтралізації реальних загроз. Саме завдяки *фінансовим важелям* держава забезпечує фінансове регулювання, формування грошових фондів для ймовірного відшкодування збитків, спричинених реалізацією загроз.

Повноцінним структурним компонентом механізму забезпечення економічної безпеки держави є *інструменти* – практичні підходи, які використовують суб'єкти державної політики для протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу України. Пропонуємо за реальних умов використовувати два найефективніші інструменти – технології та програми: інформаційні технології передбачають автоматизоване управління збором інформації, яка надходить від різноманітних зовнішніх і внутрішніх джерел, із подальшим її зберіганням й обробкою; прикладні програми спеціального призначення використовують для виконання конкретних завдань, що пов'язані зі статистичною обробкою даних, ранжуванням спецінформації, підтримкою управлінських процесів діагностики загроз, застосуванням методів протидії загрозам тощо.

Дія механізму забезпечення економічної безпеки держави має ґрунтуватися на правовому, нормативному, інформаційному, кадровому та фінансовому забезпеченні. Елементами *правового забезпечення*

є: закони України; укази Президента; постанови Верховної Ради; постанови Кабінету Міністрів; накази міністерств і відомств; статuti вищих навчальних закладів, наукових установ та організацій. Організаційну роботу з виконання чинного законодавства проводять відповідні компетентні органи: Міністерство освіти і науки України, Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку та торгівлі, органи місцевого самоврядування – обласні державні адміністрації, обласні ради, міські ради, інші компетентні органи влади. До *нормативного забезпечення* відносимо інструкції, нормативи, норми, положення, методичні вказівки. Вважаємо, що правове й нормативне забезпечення механізму протидії загрозам зміцнення економічної безпеки держави має бути динамічним, як і сам механізм.

Інформаційне забезпечення охоплює всю доступну статистичну інформацію, погруповану у тематичних статистичних збірниках та представлену в мережі Інтернет; відомчі матеріали, результати вибіркового та одноразового обстежень; наукові й періодичні джерела; інформацію зі ЗМІ; звітно-аналітичну інформацію наукових інституцій тощо. *Фінансове забезпечення* механізму забезпечення економічної безпеки держави полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів для здійснення відповідних заходів активного, профілактичного, ліквідаційного характеру. Акумулявання необхідних грошових коштів має здійснюватися з різних джерел, зокрема надходжень із державного та місцевих бюджетів, коштів юридичних осіб, що зацікавлені у розвитку освіти й науки в Україні, коштів підприємств, які займаються інтелектуальною та інноваційною діяльністю, добровільних внесків населення, венчурного капіталу, інвестиційних надходжень на розвиток вітчизняної освіти і науки.

Особливу роль у механізмі забезпечення економічної безпеки держави виконує *кадрове забезпечення*. Поділяємо позицію В. К. Колпакова та О. В. Кузьменко з приводу того, що «кадровий склад (особовий склад, персонал) є останньою ланкою державного управлінського механізму, через яку реалізується виконавча влада, втілюються в життя державні вимоги та управлінські рішення, і від того, як кадровий склад розуміє і виконує свою роботу, наскільки чітко і правильно діє, залежить ефективність функціонування органу управління і всієї системи виконавчої влади» [1, с. 144]. Загалом кадрова політика у межах державного управління має на меті забезпечити всі структурні підрозділи управлінської вертикалі достатньо кваліфікованими працівниками і створити у них мотивацію до ефективної праці. Кадровий потенціал, задіяний до копіткої та надзвичайно відповідальної роботи щодо виявлення, ідентифікації та відвернення загроз розвитку інтелектуального

потенціалу, потребує особливих умов праці та можливості постійного підвищення рівня кваліфікації. Очевидно, що чимало загроз розвитку інтелектуального потенціалу мають латентний характер, їх можуть вчиняти інтелектуали-деструктиви, тобто особи, здатні використати власний інтелект всупереч інтересам суспільства та держави. Відтак кадрове забезпечення механізму забезпечення економічної безпеки держави є одним із ключових його елементів, від якого залежить прийняття правильних рішень та своєчасне реагування на зміну поставлених завдань.

Прикладне значення механізму гарантування економічної безпеки держави розкривається через функції, які він виконує. Безумовно, функція – це не що інше, як дія, діяльність, здійснення чи виконання певних операцій, що відбувається відповідно до зазначеного плану, алгоритму, припису тощо, тобто має чітко виражену траєкторію та сферу застосування. До основних функцій цього механізму, на нашу думку, можна віднести: інформаційну, попереджувальну (превентивну), практичну, прогностичну, регулювальну, захисну, контрольну.

Зміст інформаційної функції полягає у постійному інформуванні суб'єктів економічної безпеки про реальні та потенційні загрози.

Попереджувальна (превентивна) функція пов'язана з використанням комплексу заходів, спрямованих на недопущення або зменшення економічних втрат, та з можливістю проведення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання настанню потенційних загроз в економічній сфері.

Практична функція механізму зводиться до наукового обґрунтування макроекономічної політики держави, зокрема інноваційної, розробки рекомендацій щодо застосування принципів і методів раціонального господарювання та підвищення рівня економічної безпеки.

Прогностична функція механізму виявляється у розробці наукових основ передбачення перспектив економічного розвитку в майбутньому. По суті, вона зводиться до розробки прогнозів довгострокових програм економічного розвитку з урахуванням потенційних загроз.

Регулююча функція полягає у посиленні взаємозв'язку економічної політики та основних напрямів інноваційного і соціально-економічного розвитку держави й адміністративно-територіальних одиниць. Захисна функція механізму зводиться до посилення економічної безпеки, включаючи контроль за дотриманням законодавчих норм, а також до здатності механізму забезпечення економічної безпеки виконувати роль засобу впливу суб'єктів безпеки на недоторканість та захист власних національних інтересів, національних цінностей від внутрішніх і зовнішніх посягань.

Контрольна функція механізму виявляється у контролі за правильністю застосування суб'єктами економічної безпеки відповідних методів і важелів у конкретній ситуації, пов'язаній зі захистом національних інтересів та запобіганням потенційним загрозам [3, с. 245–246].

Отже, механізм забезпечення економічної безпеки держави характеризується сукупністю ефективного взаємоузгодженого інструментарію, що використовується з метою підвищення рівня економічної безпеки та гарантування на цій основі сприятливих умов для економічного і соціального розвитку, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та зростання добробуту громадян. Застосування механізму гарантування економічної безпеки зводиться до того, що держава намагається досягти його найбільш повної відповідності вимогам макроекономічної політики конкретного періоду, що уможливорює повну реалізацію її цілей і завдань.

Висновки. На основі відповідних досліджень можна дійти висновку, що інтенсивність використання інструментарію механізму забезпечення економічної безпеки держави значною мірою залежить від загальних умов та середовища, які сформувалися в державі, тобто від ступеня розвитку економічної системи, інституційного середовища, рівня інноваційності підприємницького сектора, соціально-політичного клімату тощо. Адже від того, наскільки коректно і правильно обрано інструментарій для гарантування економічної безпеки за певних умов, залежатиме ефективність функціонування системи економічної безпеки загалом.

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

2. Петраков С. Правові важелі регуляторного впливу держави на інформаційну сферу / С. Петраков // Держава і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 175–183.

3. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект / І. О. Ревак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2009. – Вип. 2. – С. 238–247.

Ревак І. А., Дудыдра А. М. Механизм обеспечения экономической безопасности в системе экономической безопасности государства: теоретический аспект

Рассмотрены теоретические аспекты функционирования механизма обеспечения экономической безопасности в системе экономической безопасности государства, внутренняя структура которого представлена методами, рычагами, инструментами и соответствующим обеспечением (правовым,

нормативным, информационным, кадровым и финансовым). Указано, что механизм обеспечения экономической безопасности является своеобразным встроенным устройством многофункционального назначения, с помощью которого субъекты безопасности гарантируют безопасное состояние и развитие всех объектов безопасности. Акцентируется внимание на прикладном аспекте механизма обеспечения экономической безопасности государства, который раскрывается через выполняемые им функции. Очерчено экономическое содержание информационной, предупредительной (превентивной), практической, прогностической, регулирующей, защитной, контрольной функций механизма обеспечения экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, система экономической безопасности государства, механизм обеспечения экономической безопасности, методы, рычаги, инструменты, виды обеспечения.

Revak I. O., Dudydra A. M. The mechanism of economic security in the system of economic security of the state: theoretical aspect

The theoretical aspect of economic security in the state's system of economic security is analyzed. It is noted that the most important place in the system of economic security is taken by the mechanism of economic security (or threats opposing mechanism) which internal structure is represented by methods, levers, instruments and corresponding support (legal, regulatory, information, personnel and financial).

Along with this, the mechanism of economic security is a kind of integrated multi-purpose device by which subjects ensure safety and safe development of all security objects. Emphasized is the issue of the effectiveness of the economic security that should be considered on two levels: strategic, i.e. suggesting adoption of conceptual perspective solutions to comply with an adequate level of safety and security of economic discipline in the country; tactical, i.e. covering a range of preventive measures and elimination of threats at the determined timeframe.

A peculiarity of the economic security mechanism is that it can expand the arsenal of tools used under the revised or changed goals and objectives, the outlined strategy and tactics of guaranteeing the economic security; it has an adaptive character, i.e. is able to adequately reflect changes caused by the adjustment of strategic guidelines and national priorities, macroeconomic policy and so on.

A peculiarity of the economic security mechanism is that it can expand the arsenal of tools used under the revised or changed goals and objectives, the outlined strategy and tactics of guaranteeing the economic security; is adaptive, i.e. capable of adequately reflect changes caused by the adjustment of strategic guidelines and national priorities, macroeconomic policy and so on.

The attention is focused on the applicative role of the mechanism of economic security which is revealed through the functions it is performing. Outlined is the economic content of informative, preventive, practical, predictive, adjusting, safety and monitoring functions of the mechanism of economic security.

Key words: economic security of the state, the system of economic security, economic security mechanism, methods, instruments, tools, types of support.

Стаття надійшла 12 травня 2016 р.